

Dalgalı Deniz Fenerlerinde Yüzebilmek

V. Doğan GÜNAY*

Giriş

Resim yapmak zordur. Belli izleği merkeze alarak bir şeylerin resmini yapmak çok emek ister. Buna başka zorluk türleri de eklenebilir. Örneğin roman okuyarak bellekte kalanın görselleştirilmeye çalışılması oldukça güç bir iştir. Zor olsa da bu tür etkinlikleri kolayca başaranlar vardır.

Tanıtacağımız resim grubunun izleği bu şekilde ortaya çıkmıştır. İzmirli ressam Havva Marta, okuduğu romanlardan akılda kalanları görselleştirmeyi başarmıştır. Okuduğu romanlardaki bazı nesnelere görselleştirmiş ve oldukça başarılı sonuçlara ulaşmıştır. Marta'yı bu denli etkileyen yazar ise yirminci yılda en çok okunanlar arasında yer alan İngiliz yazar Virginia Woolf'tur. Woolf, kendi çağdaşlarını ve sonraki dönemlerde birçok yazarı, çizeri etkilemiştir. Marta, kendisini Woolf'un iki kitabıyla sınırlayarak bir grup resim yapmayı denemiş ve çok yetkin ürünler ortaya koymuştur. Marta'nın başardığı şey ise, göstergelerarası bir çeviri denemesidir. Romanda aktarılan bir imgeyi resim yoluyla yeniden yaratmış ve görselleştirmiştir. İzleklerin önceden belli olması, Düşünce alanının sınırlandırılmasına bağlı bir kısıtlılık gibi değişik durumlar romanın görselleştirilmesinde karşılaşılan bazı güçlükleri belirtir. Bunun yanında seçilen romanın ve dolayısıyla izleğin 'bilinç akışı' tekniğiyle ilgili olması da cabası.

Bilenler bilir, Virginia Woolf bilinç akışı tekniği ile farklı bir anlatım biçimi geliştirmeye çalışır. Bu teknikte insan, sıradan yaşamı içinde değil, bilincin baskın olduğu biçimde gösterilmeye çalışılır. Bu teknikte yazılmış anlatılarda; algı, düşünce, iç dünya, düşlem (fr. *fantaisie*), izlenim, düş arzu ve duygu gibi bilincin tüm öğelerinin bir arada kullanılması

söz konusudur. Bu yoğunluk içinde, değişik düşünceleri bir arada tutma ve gösterme çabası vardır. O zaman bilinç akışında çok sayıda duyguyu aynı anda yaşama ya da gösterme isteğinden söz edilebilir. Düşünce eylemini olduğu gibi yansıtmaya çalışan bir tekniktir. Bir bakıma iç konuşma şeklinde bir düşünceyi dile dökme durumu vardır.

Havva Marta'nın böylesine karmaşık bir yazım tekniği ile yazılmış romanları seçmede geçerli bir nedeni olmalıdır. Herhangi bir yazar değil, Virginia Woolf ve onun en iddialı romanları (*Deniz Feneri* ve *Dalgalar*) seçilmiştir. Mademki böylesine karmaşık bir teknikle yazılmış romanlar esin kaynağı olmuştur, o halde Marta'nın kendi anlatımlarında da bilinç akışı tekniğinin izlerini görmeyi beklemek yanlış olmaz. Marta bu resimlerle ilgili yazdığı bir yazıda bu sorulara yanıt olabilecek bir şey söyler. Öncelikle kendisinin bu yazardan etkilendiğini anlıyoruz: Farklı malzemelerle yola çıkıp, özgün ürünlerini yaratan sanatlar, zamanla kaçınılmaz bir etkileşime girerler. Buradan çıkarılabilecek sonuç Marta'nın bu grup resimleri yapmada Woolf'un uyguladığı bilinç akışı tekniğinin önemli bir etkisinin olduğunu kabul etmesidir. Belki bu romanları okuduktan sonra bu konuyla ilgili resimler yapmak istedi ya da yaptığı resimlerle romanın okunması örtüştü ve birbirini etkiledi.

Havva Marta tarafından yapılan 12 resmin tamamında Virginia Woolf'un 1927 yılında yazdığı *Deniz Feneri* (Woolf, 2012) ve 1931 yılında yazdığı *Dalgalar* (Woolf, 2009) adlı romanlarını görselleştirdiği resimlerin karşısındayız. Bu nedenle seçilen 12'lik resim grubuna da *Deniz Feneri-Dalgalar* adı uygun görülmüştür. Sergide gösterilen 12 resim ile Woolf'un yapıtları arasında ilişki kurmayı kolaylaştıran

* Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, Buca, İzmir. E-posta: dogan.gunay@deu.edu.tr, URL: <http://kisi.deu.edu.tr/dogan.gunay>.

bir ad seçilmiştir. Bir açıdan izleyici – en azından Virginia Woolf'un aynı adlı romanlarını okumuş olan- yönlendirilmiş olmaktadır. Belki resmin 'alımlayıcısına/izleyicisine' düşen resimlerdeki bilinç akışının nasıl olduğunun ortaya çıkarılmasıdır.

Deniz Feneri romanında Woolf, Ramsay ailesinin İskoçya'daki yazlıklarında geçirdikleri birkaç günü anlatır. Şimdiki zaman içerisinde sürüp giden olaylar, kişilerin bilincinde oluşan izlenimlerle geçmişe yayılırken, son bölümde yıllar sonrasına uzanarak sona erer anlatı. Eleştirmenlere göre bu roman yazarın kendi yaşamından izler taşır. O halde dolaylı biçimde Ramsey ailesinin yaşamının bir biçimde Marta'yı da ilgilendirdiğini söylemekte sakınca yoktur. Marta'nın bu yazarı ve romanı bilinçli olarak seçtiğini söylüyorsak, kendisi ile ilişkili bazı şeyleri de orada bulunduğunu belirtmek durumundayız.

Dalgalar romanı ise Woolf'un bilinç akışı tekniğini en yetkin olarak kullandığı yapıt olarak gösterilir. Bu romanda geleneksel roman yaklaşımının dışında kalan bir anlatım türü vardır. Geleneksel romanın olmazsa olmazı durumundaki olay örgüsü bu romanda yoktur. Romanda dalga izleği yaşamın tümünde kendisini gösterir. Anlatının tümünde görülen su imgesi sayesinde okur dalgaların ritmik hareketini hisseder. Bilinç akışı tekniğinin özellikleri nedeniyle, 'Dalgalar' romanı, insanın tüm duyularına seslenmektedir. Okuyucu romanı okurken dalgaları duyabilir, görebilir, hissedebilir, hatta tuzlu suyun kokusunu alabilir. İmgelerle roman birbirine bağlıdır. Yani dalga imgeleri romanın ritmini oluştururken, bu ritim de aynı zamanda dalgaların sesini ve devinimini sağlar. Böylelikle döngüsel, akıcı, sürekli bir ritim elde edilmiştir.

Marta'nın 12'lik resim serileri yalnızca *Deniz Feneri-Dalgalar* grubuyla sınırlı değil. Kendi kişisel internet sayfasında (<http://havvamarta.net/>) görüldüğü kadarı ile *Arakhne'nin Oyaları* da 12 resimden oluşuyor. *Anka* ve *Figüratif* başlıklı resim gruplarında ise her bir grup 14 resimden oluşmaktadır. O zaman Marta tek resimler değil de, belli bir izleği oluşturan resim grupları oluşturarak resim sanatına farklı bir yaklaşım getirmiştir. Bu yaklaşımın zor ve zahmetli olabileceği çok açıktır. Aynı izleği çağrıştıran belli sayıda resim yapmak, her birinin diğerinden ayrı olmasına

özen göstermek ve tek bir izleği değişik biçimde anlamlandırmak oldukça güç bir iştir. Diğer yandan Marta'nın bu güçlükleri aştığını yaptığı çalışmalardan görebiliyoruz.

Yazıların resimdeki yeri ve işlevi

Ressamın resim yapacağı uzam bellidir ve sınırlıdır. Tuval üzerinde resim yapılabilecek alan belirlidir. Ressam, kendi düşüncesini yansıtmak için, bu uzamı çok iyi planlayarak kullanmak durumundadır. Havva Marta'nın resmin yapıldığı uzamı çok farklı biçimlerde doldurduğunu söyleyebiliriz. Resim yapmak için seçilen uzam önce dilsel göstergelerle doldurulmuştur. Birçok resimde bazen ön planda bazen de arka planda yazılar görülmektedir. Bunlar rastgele yazılar değildir, dikkatli bakılırsa uzun uzun tümceler olduğu görülür. Hatta daha ayrıntılı incelendiğinde Virginia Woolf'un romanlarından seçilmiş tümceler ya da paragraflar olduğu görülür. Havva Marta romandan etkilendiğini belirtmek için iki romandan alıntılarını tuvalin üzerine yerleştirmiştir. Sonra da üzerine romanının görsel halini koymuştur. Buradaki bazı yazılar alımlayıcı/izleyici tarafından okunabilir biçimdedir. Bu yazıların çoğunluğu ressam tarafından bilinçli olarak yerleştirilmiştir.

Resim yapılacak uzam birkaç kez elden geçmiştir denilebilir. Adı geçen romanlardan alındığı belli olan yazıların üzerine resim yapılmıştır. Böylece arka planda zaman zaman görülen yazı, bir bakıma resmin fonunu oluşturmuştur. Ön plandaki resimlerde ise izlek durumundaki nesnelere (martı, deniz, fener, su) resimleri geniş biçimde görülmektedir.

İnsanoğlunun bir iletiyi, düşüncüyü karşısındakine aktarmada kullanabileceği çok sayıda iletişim aracı vardır. Araştırmacılar her türlü iletişimin şu dört tür göstergeden bir ya da birkaçını kullanarak yapıldığını ortaya koymuşlar (Baylon ve Fabre, 1983:24):

- a. Sesli-sözel (fr. *vocal-verbal*): Dilsel birim olarak sesbilimsel sözcükler.
- b. Sesli-sözel değil (fr. *vocal-non verbal*): Titreleme, sesin niteliği, tumturak gibi sesbirimsel sözcükleri destekleyen sese dayalı özellikler ya da anlatım yolları
- c. Sesli değil-sözel (fr. *non vocal-verbal*): Dilbilimsel birim olarak yazılı sözcük, grafiksel yazı.
- d. Sesli değil-sözel değil (fr. *non vocal-non verbal*): Yüz

anlatımı, el-kol hareketleri, davranış, görüntüsel göstergeler, simgeler.

Havva Marta'nın resimlerinde göstergeler 'sesli değil-sözel (c)' ve 'sesli değil-sözel değil (d)' gruplarından oluşmaktadır. Genelde arka fon olarak kullanılan ama birinci ve üçüncü (biraz da ikinci, ama zorlanırsa tüm resimlerde) arka fon olarak kullanılan yazılar 'sesli değil-sözel' grubunu oluşturmaktadır. Diğer grafiksel anlatımlar ise 'sesli değil-sözel değil' gösterge grubuna aittirler.

Sanatçılar farklı iletişim kodlarını kullanarak iletilerini alıcılara aktarırlar. Bu tek bir iletişim aracı olabileceği gibi birden farklı iletişim aracının da bir arada kullanılmasıyla gerçekleştirilebilir. Marta, belki bilinç akışı tekniğini daha etkili kullanabilmek için dilsel kod ile grafiksel kodu bir arada kullanmıştır.

Her iletişim aracının kolaylığı ve zorluğu vardır. 500 sayfalık bir romanı 'sesli değil-sözel değil' gösterge türüyle hazırlayıp alıcısına sunmak neredeyse olanaksızdır. Roman için dilsel kod gereklidir. Ama kırmızının albenisini dil ile ne kadar anlatırsanız anlatın, bir tablodaki kadar etkili anlataamayacaksınız. O zaman grafiksel ya da plastik kodun da çok önemli olduğu yerler vardır.

Havva Marta'nın romandan esinlenmesini 'metinlerarasılık' (fr. *intertextualité*) kavramıyla da açıklamak olasıdır. Hatta Kubilay Aktulum'un (2011:344) anlatımıyla 'göstergelerarasılık' durumu söz konusudur. Bir dilyetisi aracılığıyla üretilen göstergeler başka dilyetisi aracılığıyla yeniden üretilmektedir. Burada Virginia Woolf tarafından belirtilen durumların görselleştirilmesi söz konusudur. Daha önce üretilmiş bir imge farklı göstergeler yoluyla yeniden üretilmiştir. Bu Roman Jakobson'un anlatımıyla 'göstergelerarası çeviri' (fr. *traduction intersémiotique*) ya da 'yeniden sunum' (fr. *représentation*) olarak değerlendirilebilir. Yeniden sunum kavramı temel olarak anlamlama (fr. *signification*), gerçeklik (fr. *réalité*) ve bu gerçekliğe ait imge (fr. *image*) arasındaki ilişkiyi belirtir (Charaudeau ve Maingueneau, 2002:502). Buradaki gerçeklik romanda belirtilenler olarak görülmektedir. Marta'nın tuvale aktardığı ise yeniden sunum olarak değerlendirilebilir.

On iki resim hakkında kısa bilgiler

Başlığa uygun olarak *Deniz Feneri-Dalgalar* adlı gruptaki resimlerin tamamında martıyı ve dalgaları görmek olasıdır.

On iki resim hem birbirini tamamlar niteliktedir, hem de aynı izlek bağlamında yapılmış tek tek resim özelliğindedir.

Resimlerde bilinç akışı tekniğini belirgin bir biçimde

Resim 3

Resim 12

Şekil 1. Seçilen 12 resimden iki örnek.

görmek olasıdır. Bunun en belirgin yanı tuval üzerinde çok yoğun simgelerin sıkıştırılmış bir biçimde bulunmasıdır. Aynı fonda birkaç resim birden vardır.

Resimlerin genelinde yuvarlaklar var. Bunların taşıdıkları anlamlar ve simgeleştirdikleri şeyler farklıdır. 'Yuvarlak' genelde dalganın oluşturduğu kıvrımlı durumu belirtmektedir. Yuvarlak bir devinimi belirtir. Bir şeyin yuvarlak olması demek onun kolayca yerinin değişebileceği anlamına gelir.

Genelde arka planda kalan yazıların önünde yine martılar, dalgalar ve deniz feneri gibi Woolf'tan seçilen izlekleri görmek olasıdır. Burada göstergebilimsel açıdan ikili bir düzgülü kullanımı söz konusudur. Hem dilsel kod, hem de resimle ilgili kodla aynı izlekler (dalga, deniz feneri vb.) aktarılmıştır. Burada bir tür ikileme (fr. *duplication*) vardır.

Renkler

Resimlerde çok parlak renkler kullanılmıştır. Kırmızı, siyah, beyaz, mavi baskın renklerdir. Özellikle bazı resimlerdeki martı kanatları tam bir renk cümbüşü durumundadır.

Deniz feneri

'Deniz feneri', kavramsal olarak 12 resmin ortak izleğinden birisidir. Bu nedenle her resimde bu deniz feneri ile ilgili ipuçları bulmak olasıdır. Yine de 6, 7, 8, 10 ve 11. resimlerde

çok belirgin bir deniz feneri imgesi bulunmamaktadır.

Resimlerdeki deniz feneri ve diğer göstergeler tek

Resim 2 Resim 4 Resim 5 Resim 9

Şekil 2. Deniz Feneri-Dalgalar resim dizisinde kullanılan 'Deniz feneri' imgesi. (Farklı resimlerden kesitler)

başına çok belirgin ve birbirlerinden ayırık durumda değildir. Bilinç akışı tekniğinin resimdeki uygulamasını bu resimlerde görebiliyoruz. Çok farklı duygular, düşünce biçimleri sarmal ve iç içe geçmiş biçimde tuvale aktarılmıştır. Deniz fenerinin değişik yerlerinde görülen dalga, martı ya da kanata benzeyen görüntüler hangi tür düşünceyi simgelemektedir? Algı, iç dünya, düşlem, izlenim, düş, arzu, bilinçaltı ya da duygu? İzleyicinin bu sorulara yanıt arayarak resimlere bakacağını söylemek zor değildir. Yine, deniz feneri her zaman kaybolmakta olan birisinin yardımcısıdır. Belki de bilinç akışıyla netleştirilmeye çalışılan duyguları bulmada deniz feneri önemli bir destek olabilir.

Dalgalar

'Dalga' ise martı ve deniz fenerinden ayrılamayan bir kavramdır. Martı, deniz ve deniz feneri için olmazsa olmaz denilebilecek bir izlektir. Bu nedenle 12 resmin çoğunda dalgayı çağrıştıran imgeler görmek olasıdır.

Dalga kavramının çağrışımları da çok fazladır. Okyanus ortasındaki bir dalga özgürlüğü simgelestirebilirken kıyıda taşlara süratle çarpan bir dalga hırçınlığı belirtebilir. Farklı bağlamlarda içe kapanma, inatçılık, direngenlik, çevrimsel yapılar gibi çok değişik çağrışımları olan bir kavramdır.

Her zaman dalgaların yandan görülüşü var. Yandan

görülünce doğal olarak yuvarlanan sular ve ardında ya da arasında kalan bir kara delik var. Bu kara delik ressama çok geniş anlatım olanağı vermiş. Bazen bu delikler farklı biçimlerde boyanmıştır.

Marta'nın resmindeki dalgalar bilinç akışına uygun anlamları belirtir. Dalgalar, bizi sarmalayan ve içinden çıkamadığımız sorunlar yumağını belirtmektedir. Özellikle dairenin tam kapandığı resimlerde bu durum daha belirgindir.

Burada belirtilen dört örneğin dışında sayısız örnek de bulmak olasıdır. Resimlerde dalgalı biçimde belirtilen her şeyin 'dalga'yı simgeleştirdiğini söyleyebiliriz.

Çevrimsel biçimde belirtilen resimlerdeki dalgaların tam ortasında renkli yuvarlaklar vardır. Bu noktalar hem bir yoğunlaşmayı hem de yalnızlaşmayı simgelemektedir. Okuyucu açısından dikkati üzerine çeken bir kısımdır ve resimde ilk göze çarpan kısımların başında gelmektedir. Bu da bir yoğunlaşmayı getirir. Bir başka açıdan bu noktalardaki renkler çevresindekilerden farklıdır. Ayrık bir durumu belirtmesiyle de yalnızlığı simgelemektedir. Bunların tümünü bilinç akışına bağlamak olasıdır.

Martılar

Resim 1 Resim 2 Resim 9 Resim 12

Şekil 3. Seçilen resimlerin bazılarındaki 'dalga' imgesi.

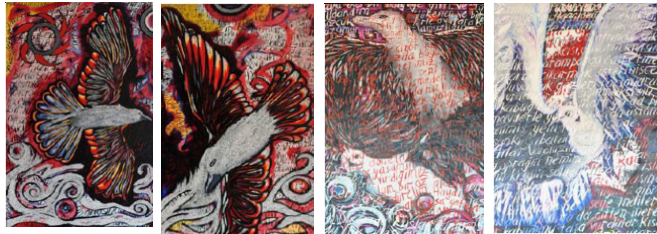
Denizin olduğu yerde, denize en çok yaklaşanlardan birisi de gökyüzünde özgürce uçan martıdır. Elbette tüm resimlerde özgürlüğün, denizin, gökyüzünün, daha birçok şeyin simgesi sayılan martılar yeterince bulunmaktadır. Buradaki bulunuş nedenleri öncelikle Woolf'un romanlarından kaynaklanmaktadır. Martıların tuvaldeki buldukları yer, duruşları her seferinde farklılık göstermektedir. Özgürlüğün simgesi bu kuşlar yatay, yukarıdan aşağıya, aşağıdan yukarıya soldan sağa, sağdan sola biçimlerinde görülüyorlar. Bazen martılar çok hırçın bir biçimde çiziliyor.

Dalgalar arasında martılar vardır. Bu martılar dalgaların üzerinde uçarak özgürlüğün tadını çıkarmaktadırlar. Diğer yanda dalgaların helezonları arasında kalarak boğulma durumunu da yaşamaktadırlar.

Martının rengi konusunda da genelde beyaz olduğunu söyleyebiliriz. Ama kurşuni, gri martıları da bu on ikilik grup içinde görmek olasıdır. Beyaz ya da gri durumu genelde gövde ile ilgili bir durumdur. Kanatlar konusunda durum daha farklıdır. Siyah, çok renkli, mavi-siyah, beyaz-siyah gibi değişik kanat durumları göze çarpmaktadır. Bunları bilinç akışı tekniği ile ilişkilendirmek doğru olacaktır. Bilinç akışı genelde kişinin iç monologu şeklindedir. İzlenen şeyin (metin, resim, tiyatro vb.) takip edilmesini zorlaştıran, karakterin parça parça olan düşüncelerini veya anlık duygularını yansıtan çeşitli anlamlarla biçimlenir. Bu resimlerdeki bilinç akışı kısmı da kartalların kanatlarında vardır.

Resimlerde martıların bulunup bulunmaması ya da kapladığı yüzey oranı farklıdır. 6. ve 7. tablolarında sadece martılar bulunmaktadır. 1. ve 3. resimlerde ise martılar fon olarak işlev görmektedirler.

Resimlerdeki martıların tümü bunlar değildir. Kısacası 12 resmin tamamında martı vardır. Bazen kanatlar baskın olarak kullanılır, bazen de martı başı ya da gagası öne çıkarılır.

Resim 6

Resim 7

Resim 1

Resim 3

Şekil 4. Resimlerde martıların bulunuş biçimlerine örnekler.

Martının gövdesi 'betisel' (fr. *figuratif*) durumdadır ancak kanatları soyutlamalara doğru giden bazen plastik gösterge içerikli anlatımlar olmaktadır. Bir bakıma gövde 'yeniden sunum' (fr. *représentation*) iken, kanatlar soyutlamaya yönelik bir anlatımı getirmektedir. Bu da var olan farklılıklara açılabilme, sağlam bir temel üzerinde özgürleşebilmeyi belirtmektedir. Kanatlar

yoluyla Marta imgelemsele bir anlatım yolu seçmeyi deniyor. Bu resimlerde martıların kanatları çok özenli çiziliyor. Belki de ressamın en özgür hissettiği anlardan birisi martıların kanatlarıdır. Bu da ressamın kanatlara verdiği anlamları belirtiyor.

Kanat kavramının toplumumuzda çağrıştırdığı anlamlar çok fazladır. Kanadın uçmayı sağlayan organ olmanın yanında şu tür çağrışımları da vardır:

Kanat: Kapı, pencere, dolap gibi dikine açılıp kapanan şeylerin kapağı. Kanat çırpma: uçmak, yeni bir başlangıç yapmak. Kanatlanmak: 1. Uçmaya başlamak (...) 3. Çok sevinmek. (TDK, 2005:1058)

Kanat: 5. Bir binanın merkezinden yanlara doğru uzayan kısmı, cenah, 8. Yel değirmeni, pervane gibi şeylerde dönen dilimlerden her biri". (Ayverdi, 2006:1548)

Bu kavramla birlikte kullanılan kanat açmak, kanat çırpma, kanat germek fiilleri de değişik anlamlar içermektedir. Bu kadar çağrışımı olan bir imgenin resimlerde özgürce kullanılması doğru bir yaklaşımdır. Bunu da Marta yeterince yapıyor.

Sonuç olarak Marta'nın *Deniz Feneri-Dalgalar* başlıklı 12 adet parçadan oluşan resimlerinin anlaşılması için okuyucuya önemli görevler düşmektedir. Farklı düşüncelerin resimde bir arada bulunması ve iç içe geçmesi resimlerin anlamlandırılmasında önemli bir yoğunluğu gerektiriyor.

Deniz Feneri -Dalgalar adlı resim dizisinde deniz feneri, martı ve dalga sıklıkla bir arada kullanılan göstergelerdir. Bu 'bir düzine' resimde çağrışım alanları ve artalan bilgisi oldukça geniş olan bu göstergelerin kullanıldığını görüyoruz. Gören göz, tüm bu resimlerdeki saklı anlamları bulacaktır kuşkusuz.

KAYNAKÇA:

- Aktulum, Kubilay (2011). *Metinlerarasılık Göstergelerarasılık*, Ankara: Kanguru Yayınları.
- Ayverdi, İlhan (Ed.) (2006). *Asırlar Boyu Tarihi Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, 3 cilt, 2. Baskı, İstanbul: Kubbealtı İktisadi İşletmeleri.

Baylon, Christian & Fabre, Paul (1983). *Initiation à la Linguistique*.

Paris: Nathan-Université.

Charaudeau, Patrick & Maingueneau, Dominique (Ed.) (2002).

Dictionnaire d'Analyse du Discours, Paris: Editions du Seuil.

TDK, (2005). *Türkçe Sözlük*, Genişletilmiş 10. Baskı, Ankara:TDK

Yayınları.

Woolf, Virginia (2009). *Dalgalar / Toplu eserleri: 6*, çev. Naciye

Akseki Öncül, İstanbul: İletişim Yayınları.

_____ (2012). *Deniz Feneri*, çev. Kıvanç Güney, İstanbul: Kırmızı Kedi

Yayınevi.

